

HISTÒRIA DEL MÓN CONTEMPORANI

INTRODUCCIÓ

La matèria Història del món contemporani contribueix de manera important a fer comprensible la naturalesa diversa dels fenòmens socials en els quals estem immersos i pot ajudar també a adoptar decisions personals raonades. La comprensió dels esdeveniments que es produeixen en l'àmbit temporal i que arrenquen fonamentalment dels resultats de l'extensió de la industrialització al darrer terç del segle XIX i de la dinàmica engegada a partir de la implantació de l'Estat liberal, poden resultar d'una gran virtualitat educativa i afavoreixen la construcció d'un esquema cultural articulat i cohesionat. Cal donar, doncs, una atenció prioritària al coneixement dels processos que han construït la realitat immediata de la qual l'alumnat forma part.

El coneixement històric, a més, en situar les seves indagacions en el temps, forneix com cap altra disciplina el sentit de procés, tot oferint un marc explicatiu —per incomplet i provisional que sigui— dels fenòmens de naturalesa social, els quals apareixen així relacionats amb causes i decisions personals del passat i sobre els quals, en el present, hi ha diverses maneres d'actuar. La indagació, reflexió analítica amb diverses variables i la comunicació de síntesis estructurades faciliten també el creixement de les capacitats cognitives pel que fa a l'ampli ventall cobert per les ciències humanes i socials. Amb l'estudi de la història del món contemporani es contribueix al fet que l'alumnat prengui consciència de la seva pròpia dimensió humana en un món sotmès a canvis accelerats a causa dels progressos científics i de les noves tecnologies.

En la tasca de potenciar aquestes capacitats, la matèria d'Història del món contemporani hi té realment un paper rellevant en la mesura que el coneixement històric permet entendre la realitat social present a través dels mecanismes que li són propis: la indagació de l'origen i l'evolució dels fenòmens i l'anàlisi de les relacions que s'hi poden establir. De les diverses funcionalitats atorgades a la història en general, la Història del món contemporani dóna prioritat a la comunicació informativa d'aquells fets rellevants que ajuden a explicar l'entrellat del segle XX, aporten diverses explicacions --sempre insuficients i propiciades des de diversos punts de vista-- de les accions humanes col·lectives més immediates, proporcionen alguns procediments o estratègies cognitives derivades del mètode de l'historiador o la historiadora d'alt valor intel·lectual i educatiu i poden ajudar a fonamentar valors progressistes com un cert relativisme cultural --tot i la justa valoració dels valors implícits en l'Humanisme i en el model laic occidental-- i la lluita contra el masclisme, el racisme i la xenofòbia. A tot plegat, s'hi podria afegir la necessària reflexió sobre la causalitat múltiple dels diversos fenòmens socials i la idea de procés. La matèria d'Història del món contemporani, doncs, en la seva planificació concreta hauria de facilitar elements i recursos que permetessin una adequada contextualització temporal i ambiental dels fets i fenòmens del món contemporani.

L'àmbit cronològic d'aquesta matèria s'ha situat fonamentalment en el segle XX tot i que es considera convenient resumir les grans línies de força que arrenquen de la crisi de l'Antic Règim, de la construcció dels estats liberals i de l'inici del procés d'industrialització tot posant, però, l'èmfasi principal, pel que fa a l'inici, en la segona fase de la revolució industrial situada en el darrer terç del segle XIX. El segle XIX fins a la Primera Guerra Mundial no hauria d'ocupar més d'un terç de l'horari lectiu, de manera que el segle XX --en especial els blocs 3 i 4, separats pel gran trasbals de la Segona Guerra Mundial-- ocupés la resta de la temporització. El contingut del bloc 5, a banda de l'estudi de la dissolució de la URSS i de la dinàmica que ha abocat a la Unió Europea, ha de ser necessàriament més resumit i ha de tenir com a fil conductor la síntesi dels principals problemes actuals des d'una perspectiva històrica.

El primer apartat de Fets, conceptes i sistemes conceptuals està relacionat amb el mètode històric i en aspectes bàsics de l'epistemologia de la disciplina. A la pràctica docent això no s'ha de traduir necessàriament en un apartat específic de la programació sinó que ha d'estar present en el decurs de la didàctica específica dels Fets, conceptes i sistemes conceptuals de la matèria al llarg de les activitats d'aprenentatge concretes que es vagin proposant.

Els altres apartats conceptuals s'han estructurat d'una manera diacrònica i se centren sobretot a Europa. Tanmateix, el coneixement històric del segle XX implica tenir una perspectiva d'abast no únicament europeu, sinó també universal, la qual cosa, òbviament, no vol pas dir que s'hagi d'impartir tot, sinó només aquells fets més rellevants susceptibles de proporcionar claus de comprensió de la dinàmica històrica de la contemporaneïtat. Encara que l'apartat de Fets, conceptes i sistemes conceptuals estigui estructurat de manera diacrònica, això no implica que no es pugui desplegar en l'ordre que el professorat estimi convenient (temàtic, des de problemes del present, o d'altres).

Els continguts procedimentals s'han articulats en quatre parts. Després d'una part referida a les aplicacions derivades de la temporalitat històrica, s'estructuren els grups d'estratègies i tècniques implícites en el mètode de la Història a partir dels tres eixos que semblen, analíticament parlant, comuns a la producció de coneixement: l'obtenció, el processament i la comunicació d'informació. Aquestes parts dels continguts de procediments tenen els mateixos enunciats que els de la matèria comuna d'Història, ja que les estratègies intel·lectuals amb què es produeix el coneixement històric són les mateixes a totes les etapes històriques. És a dir, difereixen només en qüestió de grau, però no pas de gènere. Es tracta, doncs, que l'alumnat de la matèria d'Història del món contemporani, de caràcter menys instrumental que la matèria comuna, aprofundeixi més en els procediments a fi de familiaritzar-se amb el mètode de la disciplina, o bé hi actuï, si fa al cas, amb una major complexitat de les accions. No es pretén, però, que necessàriament aquestes quatre parts es plantegin separadament com a objectes propis d'estudi deslligats del coneixement factual i conceptual. És desitjable que en la planificació dels aprenentatges de la matèria, les estratègies i tècniques derivades del mètode de l'historiador o la historiadora, així com les argumentacions dels marcs explicatius de diverses historiografies hi estiguin presents, en especial pel que fa al tractament de fonts primàries i secundàries. És en les preguntes a les fonts, i en els exercicis de contrast i reflexió sobre la seva fiabilitat --sempre de manera adequada al nivell de l'alumnat concret-- on gairebé totes les tècniques esmentades en el capítol de procediments troben el seu lloc i les possibilitats d'utilització i aplicació.

Finalment, pel que fa a l'apartat de valors, normes i actituds s'ha conjugat la presència de valors comuns a totes les matèries impartides en un context democràtic amb d'altres que, sense ser-ne exclusius, són facilitats a l'aprenentatge d'una manera particular per la Història. Es proposen, doncs, a l'aprenentatge valors comuns referits a aspectes individuals (interès per sistematitzar el treball propi) i col·lectius (valoració positiva de la convivència cívica i social). I també d'altres relacionats més íntimament als valors que es fan intervenir o es deriven més directament del coneixement històric, com ho poden ser l'adopció de posicions crítiques a través del coneixement històric, la sensibilització del fet cultural històric, i, en especial, el relativisme cultural que, en cap cas, s'entén aquí com a radical, sinó com a contrapès per valorar críticament les cultures foranes i les del temps passats, així com per negar validesa a qualsevol forma d'etnocentrisme. S'entén, a més, que l'etnocentrisme no es deriva tant de la selecció de determinats objectes d'estudi (context europeus *versus* contextos llunyans del món occidental), sinó amb l'òptica i la valoració amb què aquests es proposen a l'aprenentatge de l'alumnat. Els enunciats generals de valors coincideixen amb els de l'àrea de ciències socials de l'Educació secundària obligatòria i de la matèria comuna d'Història (solidaritat en defensa de la llibertat, lluita pels drets humans i defensa dels valors democràtics entre d'altres). Això és així perquè l'aprenentatge i consolidació d'aquesta part del contingut necessita un temps clarament més llarg que no pas el conceptes i procediments per tal

d'assentar-se i consolidar-se. En el desglossament dels ítems, en canvi, s'han accentuat aspectes més complexos respecte de les etapes anteriors relacionades més directament amb els valors que es deriven i s'assimilen a partir del coneixement històric.

OBJECTIUS GENERALS

L'alumnat, en acabar la matèria, ha de ser capaç de:

1. Utilitzar i aplicar alguns dels procediments de treball propis de la Història, com la localització, identificació, obtenció, processament i interpretació de les fonts.
2. Exposar, situant-los adequadament en el temps i l'espai, alguns fets i esdeveniments rellevants de la història del segle XIX i especialment del segle XX, valorant la seva significació en el procés històric i les seves repercussions en el present, manifestant així una visió global del món contemporani i superant enfocaments localistes.
3. Exposar, interpretar i interrelacionar alguns dels principals processos econòmics, socials, polítics i culturals que configuren la història recent com a resultants de l'encadenament causal, tot identificant la interdependència de distints processos de canvi i superant visions reduccionistes.
4. Exposar i interrelacionar alguns dels fets i factors polítics, econòmics, socials, culturals i ideològics del segle XX, situant-los en el seu context històric tant a través de la inducció a partir de fonts primàries i secundàries com en l'aplicació de relacions conegudes a noves informacions proposades o en l'elaboració d'activitats d'indagació i síntesi.
5. Identificar i relacionar les formes de vida socials i les idees que mouen individus i col·lectivitats al llarg del segle XIX i, en especial del XX amb instruments de poder, producció i intercanvi.
6. Interpretar i aplicar correctament representacions icòniques del temps històric --de successió i simultaneïtat-- manifestant un domini suficient de la cronologia i identificant realitats històriques de llarga i curta durada.
7. Aplicar correctament el vocabulari propi de la Història tant en situacions conegudes com davant de noves propostes d'informació o d'interpretació.
8. Comportar-se amb solidaritat davant de les desigualtats socioeconòmiques del món d'avui, tot rebutjant les actituds intolerants i valorant la pau com un dret fonamental de tots els éssers humans.
9. Valorar el coneixement històric com una ciència oberta als canvis de les noves tecnologies així com a una eina útil per adoptar posicionaments i actituds crítiques personals, argumentant les pròpies idees sobre la societat i revisant-les a partir de les noves informacions, tot corregint-ne estereotips i prejudicis.
10. Respectar les aportacions de les civilitzacions que ens han precedit, així com les d'altres cultures diferents i/o alternatives, relativitzant degudament els valors de la pròpia cultura sense tanmateix considerar-los erronis o inferiors.

CONTINGUTS

Fets, conceptes i sistemes conceptuals

1. Teoria de la Història.
 - 1.1 Concepte i funció de la Història.
 - 1.2 Les fonts de la Història contemporània i la seva utilització.
 - 1.3 L'anàlisi i les explicacions dels fets i processos històrics: les historiografies importants del segle XX.
2. Balanç del segle XIX fins al 1914.
 - 2.1 De l'Antic Règim a la Revolució industrial. Les seves conseqüències.
 - 2.2 La revolució liberal i els principals canvis polítics, culturals i ideològics durant els dos primers terços del segle XIX.
 - 2.3 La segona fase de la industrialització i les seves conseqüències socials.
 - 2.4 Les grans potències europees i el colonialisme: les seves repercussions en les relacions internacionals.
 - 2.5 Europa en vigílies de la Primera Guerra Mundial.
3. L'època dels grans conflictes internacionals (1914-1945).
 - 3.1 La Primera Guerra Mundial i les seves conseqüències. La Revolució russa.
 - 3.2 L'evolució econòmica del període d'entreguerres.
 - 3.3 L'evolució de les mentalitats. Ideologies, religió, cultura, vida quotidiana i evolució de la condició femenina en el període d'entreguerres.
 - 3.4 La crisi de les institucions democràtiques. Relacions internacionals en el període d'entreguerres.
 - 3.5 La Segona Guerra Mundial i les seves conseqüències.
4. El món després de la Segona Guerra Mundial.
 - 4.1 La formació dels blocs i la guerra freda. La fundació de l'ONU i el seu paper internacional. La Declaració Universal dels Drets Humans. Evolució de les relacions internacionals fins a la dissolució de l'URSS.
 - 4.2 El procés de descolonització i l'afirmació del Tercer món. El neocolonialisme.
 - 4.3 El món comunista: evolució de la URSS i de les "democràcies populars". La Xina: de la revolució maoista a l'actualitat.
 - 4.4 L'evolució econòmica a la segona meitat del segle XX. Desenvolupament i subdesenvolupament.
 - 4.5 L'evolució de les mentalitats. Ideologies, religió, cultura, vida quotidiana i evolució de la condició femenina a la segona meitat del segle XX.
5. El món actual.
 - 5.1 La dissolució de la URSS i el nou ordre mundial.
 - 5.2 La construcció d'Europa. La Unió Europea.
 - 5.3 El desenvolupament tecnocientífic i l'impacte de les noves tecnologies.
 - 5.4 Perspectiva històrica dels principals problemes del món d'avui: l'explosió demogràfica, els problemes del creixement econòmic, la pobresa, la sostenibilitat i la globalització.
 - 5.5 L'evolució de les idees polítiques i l'aplicació de la democràcia i dels drets humans.

Procediments

1. Aplicació de la consciència temporal i del temps històric.
 - 1.1 Ús de la cronologia i codis per a la mesura del temps històric.
 - 1.2 Representació gràfica del temps històric pel que fa a successions i simultànies tats.
 - 1.3 Identificació argumentada d'estructures o fets de diferents durades (temps llarg, mitjà i curt), així com de diversos ritmes.

- 1.4 Identificació de les continuïtats i canvis en la successió de diversos períodes o moments històrics.
 - 1.5 Elaboració de quadres-resum o bases de dades de caire cronològic sobre determinats aspectes i/o etapes de l'esdevenir històric.
2. Obtenció d'informació històrica.
 - 2.1 Utilització de fonts primàries i secundàries, siguin textuals, documentals, gràfiques, cartogràfiques, informàtiques o numèriques per a l'obtenció de la informació de naturalesa històrica, com la lectura de textos, la interpretació de mapes i gràfics.
 - 2.2 Utilització de tècniques d'observació directa per a l'obtenció d'informació de naturalesa històrica, com les visites a museus, monuments, arxius, treballs de camp.
 - 2.3 Utilització de tècniques d'observació indirecta per a l'obtenció d'informació de naturalesa històrica, com la visualització de diapositives, vídeos i films.
 - 2.4 Utilització de mitjans informàtics i de la xarxa per obtenir informació de naturalesa històrica.
 - 2.5 Formulació i plantejament de preguntes o hipòtesis.
3. Processament d'informació històrica.
 - 3.1 Identificació, selecció, comparació, organització i classificació de diversos fets històrics segons la seva naturalesa (polítics, militars, socials, econòmics, ideològics, culturals, artístics) i a partir de criteris explícits.
 - 3.2 Situació geogràfica de l'àmbit espacial dels diversos fets històrics a través de l'ús de registres cartogràfics.
 - 3.3 Establiment de relacions entre diversos fets de naturalesa històrica.
 - 3.4 Ús de l'empatia històrica.
 - 3.5 Identificació de diverses relacions d'explicació històrica de caràcter causal i intencional de fets històrics en funció de teories prèvies.
 - 3.6 Comprovació de preguntes prèvies o d'hipòtesis formulades.
 - 3.7 Participació en diàlegs o debats sobre fets i interpretacions històriques.
 - 3.8 Resum de fets i explicacions històriques aportats per diferents fonts històriques.
4. Aplicació i comunicació de la informació històrica.
 - 4.1 Aplicació del vocabulari històric a informacions rebudes prèviament o davant de propostes de nova informació.
 - 4.2 Interpretació de fonts textuals de naturalesa històrica o en funció de la seva virtual o potencial informació de caràcter històric.
 - 4.3 Formulació de conceptualitzacions històriques referides a estructures o processos.
 - 4.4 Elaboració i expressió de conceptualitzacions, generalitzacions, explicacions i conclusions sobre fets de naturalesa històrica mitjançant alguns dels registres gràfics, estadístics, textuals, orals, cartogràfics, audiovisuals o informàtics.
 - 4.5 Formulació coherent de dues o més explicacions d'uns mateixos esdeveniments històrics segons les diferents teories prèvies.
 - 4.6 Realització de treballs senzills d'indagació amb explicitació prèvia dels passos metodològics emprats.

Valors, normes i actituds

1. Valoració de les pautes de conducta per a la convivència i l'estudi.
 - 1.1 Actitud de tolerància i antidogmatisme.
 - 1.2 Adopció d'una posició crítica a través del coneixement històric.
 - 1.3 Consciència de la complexitat i parcialitat de les aproximacions al passat.
2. Interès per sistematitzar el treball propi.
 - 2.1 Actitud favorable per l'ordre, el rigor i la sistematització del treball.

2.2 Preocupació per la correcta presentació i execució del treball.

3. Valoració positiva de la convivència cívica i social.

3.1 Acceptació dels drets i deures com a ciutadans i ciutadanes.

3.2 Defensa dels drets, les llibertats i el patrimoni de la comunitat.

3.3 Actitud de participació en les institucions cíviques i democràtiques.

4. Respecte, solidaritat i cooperació.

4.1 Sensibilització davant de les manifestacions històricoculturals de les diferents èpoques.

4.2 Respecte i apreciació pel llegat històricocultural del passat.

4.3 Solidaritat i cooperació amb els que pateixen situacions de discriminació i injustícia i amb les qüestions d'interès comú que beneficien la comunitat.

4.4 Valoració de l'obra cultural en el seu context.

4.5 Sensibilització del fet cultural històric a partir de les visites a museus i monuments.

5. Relativisme.

5.1 Consciència de pertànyer a una identitat cultural.

5.2 Consciència de les diversitats culturals i socials en el passat.

5.3 Relativització de la pròpia cultura i civilització.

5.4. Valoració de les cultures foranes i les dels temps passats.

5.5. Valoració negativa de qualsevol etnocentrisme.

OBJECTIUS TERMINALS

1. Identificar conceptes bàsics per a la comprensió de l'esdevenidor humà i que permetin fer distintes classificacions de les durades del temps històric, tot comentant algunes funcionalitats de la Història al llarg del temps a partir de fonts primàries o secundàries.
2. Utilitzar diverses fonts primàries i secundàries, contrastant-les, valorant-ne la rellevància i detectant la seva relació amb els coneixements adquirits per tal de deduir-ne fets i conceptes, tot identificant i argumentant també la pluralitat de percepcions i interpretacions d'una mateixa realitat històrica.
3. Elaborar diversos frisos cronològics complets o d'altres menes de representacions gràfiques del temps històric sobre els principals fets que ajuden a estructurar un epítom general del segle XX acompanyat d'una identificació cartogràfica bàsica dels seus àmbits geopolítics i de les seves evolucions bàsiques en el temps.
4. Sintetitzar les principals transformacions econòmiques, socials, culturals i polítiques operades a Europa durant els primers dos terços del segle XIX com a base de partença de l'evolució històrica posterior i fent referència als principis i característiques bàsiques de l'Antic Règim.
5. Establir la causalitat múltiple del fenomen colonial del segle XIX a partir de l'estudi d'un cas concret situat adequadament en el seu context.
6. Comentar els aspectes més importants de la segona fase de la revolució industrial i les seves conseqüències.
7. Identificar les causes de la Primera Guerra Mundial, tot comentant fonts històriques i descrivint a grans trets l'evolució del conflicte i les seves conseqüències immediates.

8. Descriure la nova situació politicoterritorial d'Europa i la nova organització econòmica mundial sorgida després de la Primera Guerra Mundial, especialment pel que fa al declivi del vell continent i a l'aparició d'un estat socialista i la seva evolució.
9. Analitzar la naturalesa i les causes de les transformacions polítiques dels estats feixistes europeus en relació amb la crisi econòmica i social del període d'entreguerres.
10. Explicar les manifestacions externes i l'abast del crac del 29, les alternatives intervencionistes i la definició del model econòmic neocapitalista.
11. Descriure la situació de la condició femenina com a conseqüència de la revolució industrial, tot plantejant les primeres arrels dels moviments emancipadors decimonònics, les seves conseqüències, les modificacions que s'hi van concretar com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial i al llarg de la segona meitat del segle XX.
12. Distingir a partir de fonts textuais les diferències principals del pensament liberal, anarquista i socialista, relacionant-lo adequadament amb les circumstàncies històriques on aquest pensament neix i es desenvolupa i, d'una manera particular, l'evolució de la seva situació en el pas del segle XIX al segle XX i durant el període d'entreguerres.
13. Comentar l'evolució dels principals valors, actituds humanes col·lectives, formes de vida quotidiana i creences religioses que es produeixen al llarg del segle XX a partir de l'anàlisi d'algunes fonts i documents de caràcter literari, filosòfic o artístic (incloent-hi el cinema) de l'època i establint les relacions explicatives pertinents amb el context històric general.
14. Elaborar una síntesi sincrònica de la situació política, econòmica i social d'Europa en vigílies de la Segona Guerra Mundial acompanyada, si hi escau, dels pertinents registres gràfics, estadístics i cartogràfics.
15. Descriure, a partir de fonts diverses, algunes de les situacions creades entre la població civil al llarg de la Segona Guerra Mundial com ara els bombardejos sobre ciutats, els camps d'extermini nazis o l'esclat de la bomba atòmica sobre el Japó.
16. Explicar la influència ideològica, política i militar de les dues potències hegemòniques en finalitzar la Segona Guerra Mundial, al llarg de la guerra freda i durant el període de la coexistència pacífica, tot resumint l'evolució de les ideologies polítiques durant la segona meitat del segle XX.
17. Descriure l'impacte de la Segona Guerra Mundial a l'economia planetària diferenciant els instruments de política econòmica per a la refeta postbèl·lica en els dos blocs i les dependències que s'establiren entre els centres i les respectives perifèries.
18. Situar a grans trets els processos descolonitzadors i els reajustaments polítics a l'Europa occidental i oriental en el context de la guerra freda.
19. Realitzar un petit treball d'indagació o bé sintetitzar els trets principals de l'evolució històrica d'algun dels països que durant el segle XX han experimentat un procés de descolonització, tot identificant els seus principals problemes de tipus cultural, econòmic, social i polític, així com les seves causes i destacant la solidaritat i el respecte envers les diversitats socioculturals i les diferències socioeconòmiques del món d'avui.

20. Explicar la dissolució de l'URSS i els principals canvis esdevinguts als països de l'ex-bloc socialista, tot emmarcant-los en una nova configuració geoestratègica del món a partir de la caiguda del mur de Berlín (1989).
21. Analitzar l'actual situació i el procés històric de configuració de la Unió Europea.
22. Distingir alguns dels trets tècnics més significatius, impactes socioambientals i diferents estadis d'implantació del "desarrollisme" industrial a escala mundial, tot manifestant una actitud solidària envers les desigualtats del món d'avui i plantejant-se els problemes derivats del creixement indefinit en l'àmbit demogràfic.
23. Analitzar el funcionament dels sistemes polítics del segle XX: les democràcies amb els seus matisos institucionals (monarquies, repúbliques, presidencialismes) i les diverses formes que adopten les dictadures, tot valorant la importància i necessitat de la formació històrica per tal d'adoptar un posicionament social crític propi.
24. Analitzar algun conflicte bèl·lic de finals del segle XX o bé d'actualitat amb dimensió internacional, a partir de la informació dels mitjans de comunicació social, valorant críticament els diversos enfocaments, cercant els seus antecedents i les seves explicacions històriques, argumentant les pròpies idees com a individu social que viu en un temps i espai concret i valorant la pau com a dret fonamental de totes les persones.
25. Representar esquemàticament, mitjançant mapes conceptuals o resums, continguts treballats i, especialment, l'encadenament causal de fets o fenòmens, distingint les relacions de causalitat i les motivacions intencionals dels processos de canvi polític, econòmic i socioideològic.
26. Emprar amb correcció enciclopèdies, diccionaris històrics, llibres i altres recursos tradicionals o informàtics per contextualitzar qualsevol fet o fenomen; realitzar exposicions orals o debats i establir prèviament una selecció del material més adient.
27. Plantejar-se preguntes i formular hipòtesis explicatives d'una realitat històrica, tot cercant i analitzant les fonts primàries i secundàries més adients per treure conclusions i adquirir una opinió pròpia i fonamentada sobre el tema.
28. Comunicar resultats i interpretacions històrics mitjançant diversos registres aplicant correctament el vocabulari específic pertinent.
29. Utilitzar recursos informàtics adients així com les possibilitats de la Xarxa (Internet) per a l'adquisició i ordenació d'informació històrica o historiogràfica.
30. Apreciar la validesa del mètode històric com a eina d'anàlisi en l'època actual i ser rigorós en les pròpies anàlisis de situacions històriques, tot evitant les interpretacions simplistes i personalistes.
31. Practicar el diàleg i els valors democràtics en les relacions personals i en grup.
32. Apreciar la realitat historicocultural a la qual pertany, tot respectant les diferents realitats culturals.